

Universiteit
Leiden

The Netherlands

'Ja, de Litteratuur is nu eenmaal een wonderlik vak' Ideeën ten aanzien van het bloemlezen van eigentijdse poëzie voor gebruik in de hoogste klassen van gymnasium en h.b.s., 1898-1941

Buijsse, J.G.

Citation

Buijsse, J. G. (2023, December 20). *'Ja, de Litteratuur is nu eenmaal een wonderlik vak': Ideeën ten aanzien van het bloemlezen van eigentijdse poëzie voor gebruik in de hoogste klassen van gymnasium en h.b.s., 1898-1941.*

Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3674127>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3674127>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

'Ja, de Litteratuur is nu eenmaal een wonderlik vak'

Voor Bram, Hugo, Stach en Niklas

'Ja, de Litteratuur is nu eenmaal een wonderlik vak'

Ideeën ten aanzien van het bloemlezen van eigentijdse poëzie voor gebruik in
de hoogste klassen van gymnasium en h.b.s., 1898–1941

Proefschrift

ter verkrijging van

de graad van doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van rector magnificus prof. dr. ir. H. Bijl,
volgens besluit van het college voor promoties
te verdedigen op woensdag 20 december 2023

klokke 13.45 uur

door

Jan Gerard Buijsse

geboren te Leiden

in 1946

Promotor:

Prof. dr. A.B.G.M. van Kalmthout

Copromotor:

Dr. P.J. Slaman

Promotiecommissie:

Prof. dr. R.A.M. Honings

Prof. dr. H.T.A. Amsing (Rijksuniversiteit Groningen)

Prof. dr. M.P.J. Sanders (Rijksuniversiteit Groningen)

Dr. J.J.M. Dera (Radboud Universiteit)

Dr. J.C. van der Vlies (Erasmus Universiteit Rotterdam)

Inhoud

Voorwoord		11
I		
1		
Inleiding		
1.1	Een kritisch gedicht	15
1.2	Over de probleemstelling: onderwerp, doel en vragen	17
1.3	Over het veld	21
1.4	Over de methode: het discours, de bronnen en de opbouw	27
1.5	Over de positie van literatuuronderwijs	29
1.5.1	Visies van elders	30
1.5.1.1	Frankrijk: Latijn vs. Frans	31
1.5.1.2	Engeland: language vs. literature	34
1.5.1.3	Duitsland: proces van nationalistisch denken	36
1.5.1.4	Verenigde Staten: een methodiek debat	39
1.5.1.5	Culturele context	42
1.5.2	Nederland: een historisch gegroeide tweedeling	43
1.5.2.1	Nederland: beschrijvingen achteraf	46
1.5.2.2	Van 1893 tot 1941, twee eigentijdse beschouwingen	50
1.6	Over leerlingaantallen en lesuren	54
1.7	Over de rol van de uitgever	56
1.8	Besluit	58
II		
2		
Poëzie en onderwijs, een eerste verkenning		
2.1	De context waarin schrijvende docenten opereren	63
2.2	Uitspraken over het belang van poëzie in het literatuuronderwijs en de didactiek die docenten voorstaan	65
2.2.1	De 'zieletaal' van J.H. van den Bosch, J.B. Schepers en J.M. Acket	66
2.2.2	De psychies-taalkundige ontleding van H. Godthelp	71
2.2.3	Belangstelling opwekken voor het verschijnsel literatuur	73
2.2.4	Twee vormen van benadering: synthese vs. analyse	76
2.3	Consquenties voor de stofkeuze zoals die blijkt uit de literaire schoolbloemlezing	78
2.4	Besluit	81

3

Op esthetische en pedagogische gronden geschikt

3.1	Inleiding	85
3.2	Zes bloemlezers	86
3.3	Besluit	89

4

Foeke Buitenrust Hettema en zijn *Inleiding op Dichterstudie* (1898)

4.1	Inleiding	91
4.2	<i>Analecta</i> : persoonlijk lezen	93
4.3	Poëzie moet eigen zijn	94
4.4	Plastiek en akkoorden: Hollandse verzen	96
4.5	Stofkeuze: welke eigentijdse poëzie?	99
4.6	Drievoudige kritiek op <i>Inleiding op Dichterstudie</i>	101
4.7	Besluit	104

5

J.B. Meerkerk en zijn *Een boek met verzen* (1899)

5.1	Inleiding	107
5.2	<i>Een boek met verzen</i> : lezen met vragen	110
5.3	Poëzie moet waar zijn: Meerkerks literatuuropvatting	110
5.4	Poëzie is poëzie: klank en taalschikking	112
5.5	Stofkeuze: welke eigentijdse poëzie?	113
5.6.1	Drievoudige kritiek op <i>Een boek met verzen</i>	118
5.6.2	en Meerkerks reactie	120
5.7	Besluit	122

6

W.C. Rengers Hora Siccama en Herman Poort en *De bloeiende bongerd*

6.1	Inleiding	125
6.2	<i>De bloeiende bongerd</i> : goede literatuur	127
6.3	Poëzie is eigenaardig: Siccama en Poorts literaturopvatting	128
6.4	Poëzie is rythme en beeldspraak	131
6.5.1	Stofkeuze: welke eigentijdse poëzie?	132
6.5.2	<i>De bloeiende bongerd</i> herzien	137
6.6	Kritiek van vele kanten	139
6.6.1	Voor ...	139
6.6.2	... en tegen	141
6.6.3	Een reactie van Siccama	144
6.7	<i>De bottende bongerd</i>	145
6.8	Popularisering van Tachtig	148
6.9	Besluit	149

7

W.L.M.E. van Leeuwen en *De Nederlandse dichtkunst na 1880*, een schets in drie delen (1928–1935)

7.1.1	Inleiding	151
-------	-----------	-----

7.1.2	Van Leeuwens ouverture	153
7.2	<i>Schets, Naturalisme, Dichtkunst</i> : literatuur in tweedeling	155
7.3	'een onuitwischbaren indruk bij ons achterlaten': de literatuuropvatting van W.L.M.E. van Leeuwen	158
7.4	Poëzie is 'het leven van den mensch'	159
7.5.1	Stofkeuze	160
7.5.2	Stofkeuze: een drie-eenheid	162
7.5.3	Stofkeuze: welke eigentijdse poëzie?	169
7.6	Tweevoudige kritiek	173
7.7	Het ideologisch fundament	176
7.8	Besluit	178
8		
W. Kramer en zijn <i>Literatuur- en stijlstudie</i> (1930)		
8.1	Inleiding	181
8.2	<i>Literatuur- en stijlstudie</i> : indringend lezen	182
8.3	Poëzie moet bezield zijn: Kramers literatuuropvatting	185
8.4	Innerlijk horen en suggestieve taalplastiek	187
8.5	Stofkeuze: welke eigentijdse poëzie?	188
8.6	Kleine kritiek op <i>Literatuur- en stijlstudie</i>	193
8.7	Indringend lezen en/of moeilijk Nederlands	194
8.8	Besluit	196
9		
Paul Huf en zijn poëzie op de plaat (1934, 1938)		
9.1	Inleiding	199
9.2	<i>Nederlandse gedichten</i> : zeven grammofoonplaten gezegd door Paul Huf	203
9.3	Het gedicht als organisme: de poëzieopvatting van Paul Huf	205
9.4	Poëzie is klank en inhoud	207
9.5	Stofkeuze: welke eigentijdse poëzie?	208
9.5.1	De eerste verzameling: 1934	208
9.5.2	De tweede verzameling: 1938	212
9.6	Kritiek op voordracht	214
9.7	Besluit	216
10		
Zes stromingen (1898–1941)		
10.1	Inleiding	219
10.2	Synthetisch vs. analytisch	220
10.3	Reconstructie van opvattingen	221
10.4	Indringend lezen	213
10.5	Het veld	225
10.6	Besluit	228

IV

11

De schoolbloemlezing 1898–1941

11.1	Inleiding	231
11.2	'Tot hulpmiddel voor de beoefening eener taal'	231
11.3	Canonisatie	233
11.4	Totaliteit, extensiteit en bereik	237
11.5	Vijfentachtig bloemlezingen	240
11.6	254 dichters, 6758 gedichten: hiërarchieën	242
11.7	Hiërarchieën	245
11.8	Keuzes nader bekeken	252
11.9	Een vijftal dichters	261
11.9.1	J.C. Bloem en Martinus Nijhoff	261
11.9.2	Paul van Ostaijen	263
11.9.3	Henri Bruning	264
11.9.4	Simon Vestdijk	266
11.10	De schoolbloemlezing als secundair circuit	266
11.11	Besluit	268

V

12

Besluit

12.1	Inleiding	273
12.2	Het afgebakende gebied: 1880 en erna, poëzie in curriculum	273
12.3	Onderwijsbaarheid	277
12.4	Binnen het bereik van de docent	278
12.5	Conclusie	280
12.6	Tot slot	282
12.7	Nawoord	284

Bijlagen

Bijlage 1	Invaliden der zee	287
Bijlage 2	Debietcijfers uitgaven W.B. Rengers Hora Siccama / Herman Poort	289
	Debietcijfers uitgaven W.L.M.E. van Leeuwen	290
Bijlage 3	J.C. Bloem, 'De bedelaar', in W. Kramer, <i>Literatuur- en stijlstudie</i>	291
	J.C. Bloem, 'Euthanasia', in J. Karsemeijer en G. Kazemier, <i>Nederlands na 1600</i>	294
Bijlage 4	Bloemlezingen	297
Bijlage 5	254 dichters	299
Bijlage 6	Literatuurgeschiedenissen en bloemlezingen 1895–1940	302
Bijlage 7	Het bestand	303

Samenvatting	305
Summary	309
Literatuur	313
Register	329
Curriculum vitae	337

Voorwoord

De vele gedichten die over het onderwijs in poëzie zijn geschreven, bewegen zich tussen twee uitersten, acceptatie en afwijzing. Zo verwoordde Albert Verwey in 'Jeugd' hoe hij bedwelmd door onverwachte ontroering met literatuur in aanraking kwam. Bezwijmd stortte hij tussen de banken van de klas. Een later dichter, Willem Wilmink, daarentegen moest in zijn 'De bezielde leraar' iets anders constateren. Hij las met de klas een heerlijk gedicht, maar kreeg toen meteen al een propje in het gezicht. Voordat hij het onderwijs verliet, zag hij echter ook dat een paar leerlingen wel begrip voor poëzie toonden.

In deze dissertatie komt het poëzieonderwijs van een aantal leraren uit de eerste decennia van de twintigste eeuw aan de orde. Zij probeerden die 'onverwachte ontroering' over te brengen aan hun leerlingen. Bewandelden zij verschillende wegen, vrijwel altijd zijn zij optimistisch over hun literatuurlessen. Ik heb dat tijdens mijn jaren als leraar Nederlands ook beoogd, en al waren 'les' en 'poëzie' niet altijd een gelukkige combinatie, er waren ook leerlingen die er tijdens 'het mondeling' blij van gaven poëzie te verstaan. En zeker die leerling die ik de gelegenheid gaf eigen gedichten in te brengen. Het was die combinatie die mij leidde in de zoektocht naar uitspraken erover van docenten een eeuw geleden. Mijn onderzoek naar de bloemlezingen die hun ten dienste stonden, toonde een verrassende rijkdom aan poëzie. Zo werd onderzoek ook het lezen van gedichten, een aangenaam samengaan.

Buitenpromovendi zijn de solitairers onder de deelnemers aan het academisch onderwijs. In een aantal gevallen hebben ze een loopbaan achter de rug en willen ze hun kennis en kunde inzetten om de laatste horde te nemen van het traject waar ze doorheen gingen. In mijn geschiedenis was het de gang van u.l.o. via kweekschool en MO-opleidingen naar het doctoraal examen. 'De lange reis langs de tweede weg' is dit wel eens genoemd, een interessante reis, waarin ik van leerling leraar werd. Leraren komen zelden of nooit aan onderzoek toe. Geen beschikbare uren, geen faciliteiten, wat jammer is want het onderwijs kan er alleen maar van leren. Dan maar het onderzoek als spannende afsluiting. En het aardige is: ik werd ook meteen weer leerling.

Onderzoek doet men niet zomaar, daar is sturing bij nodig. Ik dank mijn promotor Ton van Kalmthout voor zijn stimulerende begeleiding. Zijn rake aanwijzingen, gebaseerd op een grote kennis van het literatuuronderwijs, hielden mij zeker op het rechte spoor. Na elke tekstbespreking kon een hoofdstuk alleen maar beter worden. Naast hem dank ik mijn copromotor Pieter Slaman. Toen ik mij enige jaren geleden bij hem meldde met de vraag of hij bereid was een vastgelopen studie los te trekken, was hij onmiddellijk enthousiast. In de momenten van vertwijfeling heb ik veel van zijn geduld gevergd. De gesprekken die ik op zijn kamer met Rapenburgs uitzicht met hem voerde, zal ik blijven koesteren.

Verder dank ik Dick de Boer, Else Speelman en Ton Vendel. Zij stonden mij tijdens het schrijven met raad en daad terzijde. Zij waren kritisch in hun commentaar en voorzagen mijn teksten van vele nuttige kanttekeningen. Ton vertaalde bovendien de samenvatting. Ook dank ik Colin de Jong, die van mijn grote hoeveelheid data een overzichtelijk bestand wist te maken. Met de support zoals zij die gaven, mag iemand zich gelukkig prijzen. Wat ik dan ook doe.

En tenslotte dank ik degenen die ik eigenlijk als eersten had moeten bedanken: Roeland en Charlotte, mijn kinderen, die hun trots op hun vader niet verborgen, en Levien, mijn nimmer aflatende steun.

